

ВЕДА

VEDA

Навукова-Літаратурны
месячнік

Выдаець Крывіцкае
(Беларускае)

Навуковае Таварыства
Пранціша Скарыны



Kryvian (Whiteruthenian)
Scientific and Literary
Monthly
Published by
Francis Skoryna
Kryvian (Whiteruthenian)
Society of Arts
and Sciences
in the U. S., Inc.

Address: 6 Vandervoort Place, Brooklyn 37, New York, U. S. A.

1952, жнівень

Цана 30 ц.

№ 8 (13)

August 1952

СЬВ. † ПАМЯЦІ МІКАЛАЙ ВОЙТАЎ

2 жніўня сёлета памер інж. Мікалай Войтаў, запраўдны сябра Крывіцкага Навуковага Т-ва Пр. Скарыны. Памер неўспадзейкі, часіну перад тым быўшы здаровы, — відавочна ад разрыва сэрца.

Калі я пачынаю пісаць гэты нэ-кralёг, перад маймі вачыма стаіць тый съцяг нэкrolёгаў розных Беларусаў, што за апошнія гады быў надрукаваны ў беларускім эміграцыйным друку. У іх хваліі кожнага ня-бошчыка — і тых, што заслужылі на пахвалу, і тых, што на яе не заслужылі, і тых, што заслужылі, каб іх зганіць. Гэткія нэкralёгі, дзе ўсі ня-бошчыкі толькі добрыя, падаюць хвальшывыя ведамкі да гісторыі і дэморалізуюць сучаснае грамадзтва. Я не хачу пісаць падобна



да такіх нэкралёгаў і тут падам адно праўду, паколькі мне яна ведама.

Нябожчык М. Войтаў радзіўся 8 сак. 1899 г. ў сяле Ціхінічы Гомельскага пав., 20 км. на поўнач ад Гомеля. Скончыў лесавы факультэт Ралейнае Акадэміі ў Горы-Горках 1931 г. і Вышшыя інжынерныя курсы плянаванае гаспадаркі ў Маскве 1934 г. Быў лесавым інжынерам а інжынерам аканамістам. Гады скончання менаваных школаў паказуюць, што ўмовы здабыцца вышшае асьветы ня былі яму лягкія. Ад 1925 г. працаваў у лесавой гаспадарцы ў Магілеўшчыне, асабліва ў паўднёвой яе часці, і ў Рэчыцкім пав., ад 1931 г. быў арганізатарам гэтае гаспадаркі. Ад 1935 — 1939 г. рабіў на Далёкім Усходзе, апошнія два гады на Камчатцы. Ад 1939 — 1943 г. узноў у Беларусі. Быў добрым адумыслоўцам лесавой а рыбнай гаспадаркі. У 1943 г. Войтаў быў вывезены на работу ў Нямеччыну, скуль у 1950 г. прыехаў у Задзіночаныя Гаспадарствы. У 1951 г. стаў сябрам нашага Навуковага Т-ва Скарны.

А цяпер галоўнае — што зрабіў Войтаў для справы свайго народу? Ці быў ён съведамым Беларусам? Пад словамі „съредамы Беларус” мы звычайна разумеем ідэйнага Беларуса, Беларуса, што жадае адраджэння й вызвалення свайго народу. Восьжа пра такую съведамасць можна казаць адно што да часу быцця ягонага ў Т-ве Скарным; у іншым часе, калі яна й была тады-сяды, дык адно ў мізэрнай ступені, пры гэтым нябожчык быў заўсёды нацыянальна пасыўны. Але съведамым у значаньню ведання свае нацыянальнае прыналежнасці ён быў, ня быў ніколі праціўнікам беларускага вызвольнага руху, але, наадварот, быў да яго лёяльны і прыяў яму. Зацемлю яшчэ, што нябожчык, асабліва як Гомелец, ня мог дараваць Украінцам іхнай окупацыі паўднёвой Беларусі ў 1918-19 г. г.

М. Войтаў быў харошым тыпам Беларуса — глыбокі, упорысты, працаўлівы, сціллы, сумленна й шчыра спаўняючы свае павіннасці (як ён іх разумеў).

У васобе М. Войтава маём Беларуса, што ў нормальных умовах жыцця свайго народу быў бы яму вельмі карысны, у ўмовах сучасных ён запраўды блізу ўсё сваё жыццё аддаў на працу чужніком, найчасцей варагом свайго народу. Гэта таксама прамаўляе за незалежнасць Беларусі. У 1951-52 г., калі М. Войтаў быў сябрам нашага Навуковага Т-ва, жаданнем ягоным было напісаць

працы пра лесавую а рыбную гаспадарку ў Беларусі, але і ў гэтым часе ён, дзеля заработка на жыцьцё, мусіў пісаць працы на заказ (не Т-ву) пра Камчатку а залясеніне на съцепавых тэрыторыях СССР.

М. В. панёс із сабою ў магілу важныя ведамкі пра некаторых беларускіх дзеячоў, замучаных маскоўскімі комунаўствамі, як, прыкл., пра Яэзпа Адамовіча — навука іншым, што можна адвалакаць із напісанынямі сваіх успамінаў.

Ізь съмерцій съв. п. Мікалая Войтава нашае Т-ва Скарнына стравіла свайго карыснага й ахвотнага да працы сябру, а аўтар гэтых радкоў свайго Дарагога Прыяцеля.

Я. Станкевіч

ХТО НАПІСАЎ ВЕРШ „ДА ШТО ГЭТА ЗА ПАЎСТАЛА”?

Друкаваную гэтта песьню пяялі — і хіба цяпер пяюць — у Валожынскім павеце. Запісаў яе ў 1909 г. ў сяле Войштавічы Вішнеўская вол. таго-ж Валожынскага (тады яшчэ Ашмянскага) павету. Як відаць ізь зъместу песьні, — гэта знароднены верш, і хіба належы ён да беларускага рукапіснае літаратуры, што ў вялікай колькасці твораў паўсталага ў часе ад 1864 — 1905 г., калі быў забаронены беларускі друк. Хто мог быць аўтарам гэтага вершу?

Я. Ст.

Да што гэта за паўсталага,
Што на съвеце праўды мала?
Топчуць праўду пад нагамі,
А няпраўда між панамі.

Стайць праўда да ў парозе,
А няпраўда за столікам.
Есьць праўда суху рыбу,
А няпраўда ашатрыну.

П'ець праўда горка піва,
А няпраўда мёд і віна.
Да што гэта за паўсталага,
Што на съвеце праўды мала?

Др. Я. Станкевіч

Праўніцкія тэрміны беларускія

недабор*, -у — недоимка Акін.

недасьпех* — недосуг. Тыя каморнікі маюць быці ад падкаморага, за недасьпехам яго самога, пасылані ку рассудку й гранічэньню 358. Хтобы за недасьпехам сваім ня мог-бы за чатыры нядзелі перад пачацьцям рочкай пазваці, тагды й тыдзень у рочкі рок прыймаван быці маець, толькі-б ад пазванья чатыры нядзелі споўнілася 208.

недаўсьціп*, -у — тупоумие. Пра недаўсьціп свой сам того даходзіці ня могуць, на каго інога права свае ўліў 318. Адгэтуль відаць, што **дасьціп*** (як відаць із **дасьціпны**, ў з часам выпала) — остроумие. **дасьціпны***, -ога — остроумный Дз; Івянец Вал.; Доры; Шсл. Ого, наш хлапец вельмі дасьціпны Ст. Ён вельмі дасьціпны Копцевічы Чаш. (Ксл.). **съціпнасьць***, -і — ловкость; аккуратность Свярдлы Беш. (Ксл.). Ніякае съціпнасьці ў яго рабоце няма Тм. **съціпны*** — 1) ловкий, аккуратный Заазер'е Сян (Ксл.). У Карнея дачкі такія съціпныя, можаш сватаць якую любя Тм. Ён ня дужа съціпненікі, а так цалу-лапу... Залрудзьдзе Сян. (Ксл.). — 2) весьма трудолюбивый, работящий Ст. Вельмі-ж яна ўжо съціпная і часінкі табе ня згуляе дарма! **Тм. съціпна*** — ловко, аккуратно Навікі Віц. (Ксл.). Пражыла я, дзякую Богу, съціпна, нічога благога ня ведала. Тм. Яна съціпна красны тчэць Лук'янова Сян. (Ксл.).

неэтычнасьць*, -і — безнравственность Акін 192.

незачэпнасьць*, -і — неприкосновенность. **незачэпны*** — не-прикосновенный.

нельга* — невозможнo.

неморальнасьць*, -і — безнравственность Акін. 192.

непарушны*, -а — гл. **ля рушыць**.

павага*-і — уважение Нсл. 424, и почтение. Павагу аддаваць трэба старшым Нсл. 424. Мусульман павядуць з павагаю, а на патканыне выйдуць райскія панны з райскімі коньмі Кіт. 131 а.

паважаць*-аю 1) — уважать Ар.; Гозьба Меж. (Ксл.); Шсл.; Нсл. 424. Хто з моладу старых паважае, таго самога пад старасцю паважаць будуць Тм. Гэткага чалавека ўсе паважаюць Ст. Будучы пры двары нашым, а не паважаючы нашага майстру, съмей таго ся важыці а на каго другога на палацу нашам таргнуць... 72. **паважацца*** — 1) бытъ уважаему Нсл. 424. На ўсім съвеце старыя паважаюцца Тм. — 2) иметь уважение к кому или к чему Тм. Гаво-

рачы гэта, паважайся хоць хлеба-солі Тм. Паважаючыся добрых людзёў Тм.

паважнасьць*, -і — уважение Ар.; Нсл. 424 и почтение. Абы ў гаспадарсьцьве нашым хрысьцянскім усякая усьцівасць і паважнасьць, паваланню хрысьцянскаму належачая, была захавана 438. Май паважнасьць да старших Нсл. 424.

Павед-аць,-аньне, апавед-аць,-ацца,-аньне, прыпаведацца, паведзіць.

паведаць,-аю 1 — заявлять. **паведаньне,-я, нск.** — заявление. Мы гаспадар шлюбуем нікога не караці на завочнае паведаньне 65. **апаведаць** — заявить. **апаведацца** — заявиться. **апаведаны** — заявленый. **апаведаньне,-я, аднр.** — заявление. А где-бы речы прыгодне пагарэлі, а вон-бы то ўраду тагды-ж апаведаў, тагды маець сам на том прысягнуці 336. Уставуем, абы вываланыні зладзейскія перад урадам апаведаны... былі 491. Калі-б каму лучыла злодзея свайго лаймаці, тагды маець віжу то апаведаці ѹ аказаці 484. ...тот слуга на ўрадзе нашым апаведаці і да кніг тое сабе запісаці даці маець і, узяўшы тое апаведаньне і зазнаныня вознага выпіс із кніг і апаведаўшыся пану свайму, маець пайці проч 464. А где-бы каторы з таковых асоб, да якога места альбо местачка прышоўшы, хаця ѹ маючи аб сабе пасьветчаньне пана свайго, а не апаведаўшыся ўраду, там жыў, тады ўрад тот маець яго ѿ путы зялезнія на два тыдні акаваці 465. **прыпаведацца** да чаго — пред'явіть свои притязания на что-либо. Где-бы кто неаселы речы свае рухомыя даў каму ѿ захаваньне, а іншы із стараны, даведаўшыся а тых речах у захаваньню, прыпаведаўся ку тым речам, мянуючы, іж тот істы, хто тыя речы злажыў, яму доўжан 337. Калі-б хто йменыне закупіное ѿ каторай суме дзяржаў, а другі-бы ся з даўгом сваім ку таму-ж іменыню прыпаведаў, мянуючы, іж тэж яму на том-же іменыню сума ёсьць апісаны... 322.

паведач (націск на -е-?), -а — заявитель. А еслі-бы хто каго абмовіў, што нам гаспадару на здароўе стаяў а на то ся гатаваў, а таковы павядач і сок еслі-бы таго не давёў, сам асуджэнням ласьцівасці і горлам маець быці каран 69.

паведзіць — заявить. Калі-б абвіены ѿ зладзейсьцьве паведзіў заводцу... тагды маець... зазнаныням урадовым сябе ачысьціці, где будзець тое купіў і на катормы урадзе тое апаведаў і ѿ

кнігі запісаў 479. Есьлі-бы старана пазваная, стаўшы на року, а паведзіла, што пазоў, каторым яго жалабнік пазваў, згубіла, тагды жалабная старана вінна будзець копію з пазву жалабы сваяе даць 189. Дзяржаў іменыне за запісам а паведзіў іж не аднаму мне тое іменыне належыць, але ёй іншым учаснікам 321. Старана пазваная паведзіла, іж тот пракуратар, не даехаўши таго ўраду, умер 241. Щыцэро паведзіў, іж ясьмо нявольнікамі праў для таго, каб вольнасці ўжываці маглі 15.

пагляд*,-у — взгляд Нсл. 436; Ноўка Віц. (Ксл.). На пагляд ён дужа хароши Тм. Кажнае маладое майца пагляду Нсл. 436. Благі мае пагляд Тм.

пагляднае*-ага — платеж за разрешение посмотреть Нсл. 436; Лужасна Куз. (Ксл.). Плаці пагляднага, ча лезеш так? Тм. Пакажу, калі дасі пагляднага Нсл. 436.

паглядны* — 1) удобно, свободно видимый Нсл. Не пагляднае, не пакажу Тм. Паглядны гасцінец (каждаца на съмехі, эн. показаны, але ня даны) Тм. — 2) наглядный. Паглядная наука. Паглядная лекцыя.

пагоня* — герб задзіночанага гаспадарства крывіцкага — Вялікага Княства Літоўскага. Мы гаспадар даём пад гэрбам таго панства нашага Вялікага Княства Літоўскага Пагоняю пячаць да кажнага павету 180.

пагроза*,-ы — угроза. Пагрозы ягонай не баюся Навінкі Лёз. (Ксл.).

падарожжа*,-а — путешествие Н.

падачкі* — подати Навасёлкі Войст.; Кацёлкі Пруж.; Ліст Жыгімонта Старога, Вільня 1536 г. (Станг 73). Маюць ся Жыдове на выслугах сваіх проціў хрысьціянскіх людзей захаваці, абы іх ку падачкам і службам нязвыклым не прышневалялі 452.

падвучанык*,-а, ж. **падвучаныца***,-ы — подстрекатель,-ница.

падвучаць*,-аю 1, ск. **падвучыць***,-чу,-чыш — подстрек-ать, -нуть Ар. **падвучанье***,-я — подстрекание Ар.

пахвалка*,-і — ~~гроза~~, похвальба Нсл. 486. Пахвалку робе пабіць мяне Тм.

падпамагаць*,-аю 1, ск. **падпамагчы***,-гу,-жаш — 1) пособлять,-ить Нсл. 446. Падпамагай яму несъці Тм. Падпамажы мне падняць мяшок Тм. Падпамог коньмі 422. — 2) снабжать часто небольшими пособиями Нсл. 446. Колькі не падпамагай яго, ні-

чым не падпаможаш Тм. **падпамажэнъне*** — пособствование, вспомоществование Тм. Трэба яму даць якое-небудзь падпамажэнъне Тм.

падпаможны* — вспомагательный.

падпаможная адказнасьць* — вспомагательная ответственность.

падрослы* — достигший возраста (совершеннолетний — Я. С.) Нсл. 447. Падрослы дзяціна, яго жаніць пара Тм. Дзеци падрослыя маюць із тае сумы вырабляціся 453. Гэткае-ж значаньне мае **вырослы**. (гл.).

падсудак, падсудзтва — гл. ля судовы.

Пазываць, **пазваць-аны**, **запазваць-ца**, **прывазваць**; **пазоў-ны ліст**; **пазоўнік** (**жалабнік**) — старана жалаблівая (**жалабная**), **пазваны** (**адпор**) — старана **пазваная** (**адпорная**); **весыці права**, **стаяць у праве**.

пазываць*, -аю 1, ск. **пазваць***, **пазаву-веш** — пред'яв-лять, **—ить** иск, привле-катъ-чъ к суду. **пазываны*** — 1) привлеканный к суду. — 2) привлекаемый к суду. **пазыванъне*** — привлечение к суду. **пазваны*** — привлеченный к суду, ответчик. **пазванъне*** — привлечение к суду. Па той запаведзі старана жалабная маець старану сваю праціўную ку расправе а тую зямлю пазваці, а гдзе-бы зъ якіх прыпалых праўных прычын у шасьці нядзелях па запаведзі пазваці ня мог, тагды яшчэ яму час пазыванъня заставіці маець і чараз другую шэсцьць нядзель 367. Таковы ўрад, ад укрыў-джанага пазвом нашым перад урад пазваны, і з права вінным быў бы дазнаны, сам **таковай-жа** вінє падлеч маець. **запазваць** — 1) **пазваць** (?). — 2) прывазваць (?). **запазвацца*** — вступить в тяжбу. Два зъ іх каторыя ўраднікі прамежку сябе запазваліся да таго-ж суду земскага 169. **прывазваць*** — вызвать в соответствчики. Старана жалаблівая маець іх прывазваці 368. **прывазваны*** — вызванный в соответствчики Стт. **прывазванъне***, -я — вызов в соответствчики. **пазоў***, пазову — иск. Еслі-бы старана пазваная, стаўши на року, а паведзіла, што пазоў, каторм яго жалабнік пазваў, згубіла... 189. **пазоўны*** — исковый. **пазоўны ліст*** — исковое заявление. Пазоўны ліст прышоў із суду нашаму пану Нсл. 456. **наказ***, -у (судовы) — повестка. Хто **пазывае**, робе **пазоў**, **пакладае** (падаець) **пазоўны ліст**, той **пазоўнік***, ж. **пазоўніца*** — маск. истец, истица. Але, як ад **прадаваць** ё **прадаўнік** (м. продавщик), ад

кіраваць — кіраунік, так ад пазываць можа быць пазыўнік* ж. **пазыўніца*** (націск на -ні-). **жалабнік,-а ж. жалабніца,-ы** — жалобщик, истец. Жалабнік а тую пераказу да права пазваці маець во-нага 347. Жалабнік ужо тое ўмельне адзяржаці маець 254. **жала-ваць,-лую 1, ск. абжала-ваць каму каго — приносить жалобу на ко-го Стг. адпор*,-а — ответная сторона, ответчик. старана*,-ы — сторона. пазваная старана*** — ответная сторона. **адпорная стара-на*** — ответная сторона. Гл. ісьцец. **пазоўная старана*** — исковая сторона. **жалаблівая, жалабная старана** — исковая сторона. Гдзе-бы ся то трапіла, іж-бы адпорная, то ёсьць пазваная, старана не прызнавала стараны жалабнае быці сынам тае асобы, па каторай жалабнік чаго іскаці будзець 253. Караці ня маём і ня будзем, ажбы перва на сойме ў суду яўным радам і паступкам права, калі жалабнік, то ёсьць ловад, і адпор — абжала-ваны ачавісъце стануць і будуць пакананы 66. Есьлі-бы каторая старана, яка адпорная — пазваная, так і жалабная на року, за позвы падкаморага прып-лам, ня стала, тагды падкаморы старане другой на вечнасць пры-судзіць маець 359. **старана балячая*** — исковая сторона. Старане балячай сорак коп грошай заплаціці 207. Гэты тэрмін сустрэўся ў Статуте адно колькі разоў. **старана адпору*** - адпорная старана — ответная сторона. **старана жалабы** - жалабная старана — истец. Суд, выслушайшы жалаб або адпораў старон, скажаць каторай старане давод або адвод 257. Подле жалабы й адпору старон буду судзіці 164. **прававацца*,-вуюся 1 — вести с кем процесс, нахо-диться в судебной тяжбе.** Яшчэ ён хоча прававацца! Ст. Яшчэ ён тут правуеца! Ст. Хто мае аруд жытга — будуйся, хто мае мех грошаў — правуйся. **Прык. Ар. весьці права*** — вести с кем про-цесс, находиться в судебной тяжбе. **вядучыя із сабою (зы імі і пад.) права*** — находящиеся в судебной тяжбе, тяжущиеся. Маюць апыт чыніці а захаванью а паступках тых абедзвіх асобаў, права із сабою вядучых 441. Вядучы права а розыніцы гранічныя з ад-ным, ня меў ад каго іншага із стараны пераказы ў том праве 346. **стаяць у праве*** — вести с кем процесс, находиться в судебной тяжбе. **стаячыя ў праве*** — находящиеся в судебной тяжбе, тяжу-шиеся, судяшиеся. А пак лі бы два зы іх каторыя ўраднікі прамеж-ку сябе запазваліся да таго-ж суду земскага, тагды трэці ўраднік, таварыш іх, із шляхтаю, будзець меці моц на месцы воных двух ураднікаў, у праве із сабою стаячых, дзвюх асоб тым абычаем

ку рассуджэныню тых спраў абраці 169. Стараны, у праве із сабою стаячыя, ня маюць ку таму съветчаныню спасабляці 441. Пр. цяперашняе **стаяць на судзе** — присутствовать при разборе судебного дела в качестве или обвиняемого, или свидетеля Шсл. За яго на судзе стаяў адвакат Ст.

пазыка*,-и — заём Шсл., осуда. Ён вечна ходзе ў пазыку к людзём Ст. Другая пазыка — тая-ж страта. **Прык.** Нсл. 456. Пазыкі ходзяць у лыкі. **Прык.** Тм. Зым. **пазычка***. Тм.

пазыўнік — гл. ля пазываць.

пазычачь*,-аю 1, ск. пазычыць*,-чу 2 — 1) отдолг-ать,-ить Ар.; Шсл.; Нсл. 456.; Сялец Чаш. (Ксл.). Пазыч мне рублёў пяток Тм. Пазычалі ўжо Тм. Каб ня людзём пазычалі, дык сабе на доўга стала-б хлеба Ст. — 2) брать в долг Ар.; Шсл.; Нсл. Каб дзе пазычыць рубля грошай. Ст. — 3) пожелать Ар.; Нсл. 456. Пазычыць каму здароўя Тм. — 4) пожелать, посоветовать. Ня добра ты мнє пазыччу; я паслухаў цябе і бяду лучыў Тм. **пазычаны*** (націск на -ча-) — не собственный, взятый в долг Нсл. 456. У мяне, госьцікі, хлеб пазычаны. — А нам не аддаваць. **Прысл.** Тм. **пазычаны*** (націск на -зы-) — взятый в долг Ар.; Нсл. 456. Пазычаны хлеб еж дый глядзі на яго. **Прысл.** Тм. **пазычоны*** — занятый, взятый в долг Шсл. На пазычоныя гроши справіў малатарню Ст. **пазычаныне*** (націск на -ча-) ів. — отдолжение Ар.; Нсл. 456. Пазычаныне на неадданыне. **Прык.** Тм. **пазычэныне***, аднр. — отдолжение.

пазычэнік*,-а, **пазычэніца***,-ы — кредитор,-ша, ссудодатель,-ница Ар.

пазычны* (націск на -ны) — отдаванный в долг или бывший в долгу Нсл. 456. Пазычны хлеб Тм. Пазычное жыта, ня вось чыста Тм. У яго ўсё пазычное, а свайго няма Тм.

пазоў, пазоўнік, пазоўніца, пазоўны, пазоўны ліст — гл. ля пазываць.

пакараць — гл. караць.

пакладаць*,-аю 1, ск. палажыць,-жу,-жыш — представ-лять,-ить. На том-же именью позвы таковыя палажыці маець 226. **пакладаны** — представленный Нсл. 457. Пакладаныя ў судзе лісты затраціліся Тм. **пакладаныне**,-я — представление чего лично Нсл. 457. Пакладаныне жалабы Тм.

Заміж **пакладаць** стрэлася й **класьці**: Кладзен тот пазоў па асе-

лага на бліжшам іменыню яго, а па неаселага пазоў такі выданы маець быці прыбіван у брам замковых і мескіх 74.

палягчыць*, -чу 2 — облегчить. Палягчыць воз Нсл. 460. **палёгка***, -і — льгота; облегчение Сц. Не вялікая мне зь цябе палёгка Нсл.

палічнік*, -а (націск на -лі-) — полицейский Нсл. 461; Дз. Палічнікам гасподу казалі даць Тм.

палічны* — 1) полицейский. — 2) в знач. сущ. — полицейский служитель Нсл. 461. Палічнага прыслалі па цябе Тм. Палічнаму трэба даць гас্তынца Тм.

палоненік*, -а — пленник. Кажны палоненіку свайму нічога дастамэнтам запісаці ня можаць 342. Палоненікі ня могуць дастамэнтаў чыніці 338.

палонены* — взятый в плен. Яка чэлядзь палоненая маець быці выдавана 459. Чэлядзь палоненая, уцекшы ад княжат, прышлі 153.

памачнік*, -а, ж. **памачніца***, -ы — помощник,-ница.

палёгка — гл. палягчыць.

памярцівіць*, -лю, -віш — аннулировать Стаг: Палацкія пам., 143. Мы Палачане тот ліст запісны аддалі й памярцівілі — Палацкі ліст 1478 (Тм). **памярцівеньне***, -я — аннулирование Ст. акты.

панскі двор* — имение.

паправа*, -ы — исправление Нсл. 472. Хлапец гэты бяз жаднай паправы Тм. зъм. **папраўка**, -і — починка Тм. Талор аддаюць у папраўку Тм.

папраўляць*, -яю 1, ск. **паправіць***, -ўлю 2 — 1) исправлять, -ить Ар.; Шсл. Ніхто ня просе цябе папраўляць тут Ст. — 2) починять, -ить Ар. **папраўлены*** — 1) исправленный Ар.; Шсл. Паслы Вялікага Княства Літоўскага падалі нам Статут папраўлены 7, перадмова. — 2) починенный Ар. Боты папраўлены, не павінны ціснуць ног Ст.

парада*, -ы (зъм. **парадка***, **парадачка***) — совет, совещание Ар.; Сураж (Ксл.). Ішоў дзяцюк к дзячынчы, к сваёй на параду Тм. Пайду к добрым людзём на параду. Хто-ж мне дасьць, беднай, парадачку Ст. Ні радачкі, ні парадачкі Тм. Пайду я к татку на парадку Нсл. 473. Парадкі мне ніякай ня даў Тм. Без маё па-

рады зрабіў ты гэта Нсл. 473. Зь ведамасцю а парадаю старших будзець мачы заставіці 311.

паруха, парухлівы — гл. рух.

паруш-ацца,-ыць,-ыцца,-энъне,-оны — гл. рушыць.

паруч-ацца,-ыць,-энъне, паручнік — гл. ручыць.

пасага*, -і — приданое Жойдзішкі Вял.

паслуга,-і — служение (і услуга — Я. С.) Нсл. 480. Ніякай паслугі ня знае; шклянкі вады падаць ня ўмее Тм. Семдзясят тысячай ангелаў стаяла ў том, паслугу чынілі Кіт. 1246.

паступак*, -пку — поведение. Маюць апыт чыніці ня толькі а самым тым учынку і а прычынах яго, але і захаванью а паступках тых абодвых асоб, права із сабою вядучых 441.

паступак права*, праўны паступак* — 1) юридическое действие. Справядлівасці неадвалочнае паступкам права даводзіці сабе маюць 91. Не на голую павесьць і абмову, але за агляданьням і справядлівым праўным паступкам 85. Караві ня будзем ажбы перва на сойме, у суду, яўным радам і паступкам права будуць паканааны 66.

пасьветчаныне* — удостоверение.

па(ць)сьцівасць, па(ць)сьцівы, па(ць)сьціўшы — гл. лячэсць.

паўнамачнік*, -а, ж. паўнамачніца*, -ы — уполномоченный. Пр. памачнік.

пачатак*, -тку — 1) начало Ар.; Шсл.; Нсл. 489; Забор'е Сян. (Ксл.). Я прыйшоў на пачатак сходу Тм. Яшчэ на самы пачатак пасыпей Ст. Ты зрабіў пачатак, а мы за табой Нсл. 489. Пачынай з пачатку Тм. — 2) веретено большого размера, на которое переводят пряжу с малого веретена, называемого ручайкою. Пачатком это веретено называют потому, что находящаяся на нем нить служит как бы основою холста Тм. Дзесяць пачаткаў напрала Тм. — 3) инициатива. Тоё забіўства ня ўмысьле, але за пачаткам во-нага забітага і ў вабароне ўчыніў 406.

пачатны* — начальный, **спачатны*** — первоначальный, первичный Нк.

пярэйма*, -ы — 1) перехвачение, ловля на перерез. Бяжы бардзэй на пярэйму коняй, у вавёс скачуць Нсл. 402. — 2) встреча (для приветствия — Я. С.) Тм. Усі на пярэйму нам із двара вышли Тм.

J. Stankievič

Mova rukapisu „Al kitab”.

U movach rasijskaj, baŭharskaj, serbacharvackaj a slavienskaj „i” z prsl. *jb- nacišnenaha vycisnuła „j” z prsl. *jb- u pałažeňniu biaz načisku; u krywickaj, českaj i zastałych movach slavianskich zastaüsia stan spačatny, značycca i- ž *jb- nacišnenaha i j- abo jaho ščeźnieńie ž *jb-nacišnenaha. Vidavočna, hety padzieł nastauď dyjalektyčna jašće ū movie praslavianskaj.

Unutry słowa jo padobny raždzieł: rasijskaja j baŭharskaja movy majuć -i-: ras. достоин, взаимный, яичница, яиц; troiцкий i pad.' zastałyja slavianskija movy, razam iz krywickaj, majuć prawilnaha za-mieńnika mocnaha ь (biełar. prjemny, uzajemny, jaječnia, trajecki a pad., schr. dostojan a jinš.).

JERY PIERAD J

Tut majem hetkija pypadki:

1. Kančatak — *bjb, — *bjb naz. adz. 1. muskich o-, io- asnovaŭ składzienych prymietau, takich-ža zajmionaŭ, paradkavych likau i dzie-japrymietau dajeć -yj, -ij: „y” pa hrytanych pierajšlo ū „i”. Prykłady: hetij 18a6, śvetij 18a7, druhij 25a1, tak'ij 25b1, złij 34a17, darahij 58b15, śomij 25a11, 'ośmij 25a12, vjedomij 16a16, dužij 75b16, kaž-nahodnj 124b2 i h. d. Adnolkava prymieti ьjo- asnovaŭ: božij 4a3, 29a12, trecij 1a8; a takža ū zajmionaŭ: čij 126a4, čija 125a4, čjho 37b17, 38a2, 38a3, čiej 38a6.

Ale zaūsiody jo toj 5a13, 105b13, s'oj 105a10 zamiest spadziava-naha „tyj”, „śij”. Heta, pašranyja dyjalektyčna, analogičnyja chormy podle „moj” i pad., pryr. schr. taj.

2. a. Na miescu *bjb u kančatku naz. adz. 1. (non. sg.) spakmień-nikaŭ (substantiva). U rukapisie takovyja słovy nia strelisia, ale jo chormy na -ej, -ij jak arabizmy, abo navatvory ad arabskaje asnovy. Ad arab. „Ali” ū biełaruskim tekście jo 'Elej 18a7. Hetaje słova śvietčyla-b, što ū kančatkach spakmieńnikaŭ -bjb pierajšlo ū biełaruskaj movie ū -ej, a podle svajich słovař arab. „Ali” źmianiļasia ū „Alej”. Ad arab. „azan” (hukańnie na malitvu) utvorany na biełaruskim hruncie spak-mieńnik „ažančij” (śviatar, piajučy „ažan”). U varab. movie hetaha słova niama, tam „muezin”. Mienavanaje słova sustrakajecca ū rukapisie zvyčajna z -ij, prykł.: Ažančijove 88b12, 91b7, 90b15, ale niaredka i z -ej: ažančejou 90b10 i jinš. Značycca, bačym tut chistańnie ū tym sa-myim słowie miž chormaju na -ij i ej.

Севяране (працяг).

зн. Паляшукі, трэйці назоў пляменны „Севяране” і чацьверты назоў-мянушка „Дзегуны” ад беларускага дзеканыя. Украінскі дыялектолёг К. Міхальчук^{***}) таксама адзначае, што ўкраінскае жыхарства звала „Сіворянамі” Беларусаў Задзесеньня (прасторы на поўнач ад Дзясны).*)

Северскія страты на паўдні. Калі ў съцяпох паўдзённа-ўсходніяя Эўропы з'явіліся турска-татарскія кachaўнікі, дык северскія жыхарства на сваім паўдні было імі вельмі парэджана. Часць яго адступіла на поўнач северскае зямлі, а часць была выгублена. „У часе, калі пісаўся Пачатны летапіс, землі ля р. Сулы былі ўжо вельмі аслабленыя й спустошаны Печанегамі й Полаўцамі, так што слова пра северскую колёнізацыю ля Сулы трэба баржджэй ува-жаць за ўспамін пра часы даўнейшыя, ізв сярэдзіны X стг. Ужо Валадзімер пад канец X стагодзьдзя дзеля абароны ад Печанегаў не здаваліца ставеныням цвердзяй ля Сулы, але заразом ставе другую лінію ззаду яе ля Трубяжа й Сейму, і яшчэ трэйцю — ля Остра й Дзясны¹⁾): відаць што на Пасульле ён шмат не спадзяваўся. Пад канец XI стг. Пасульле дзяржалася яшчэ цвердзымі, але было чыста спустошана — бо і ў самым Пераяславе Манамах із сваёй дружынаю бедаваў „ад вайны і ад голаду”²⁾). У XII стг. Па-

***) „Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край”, т. VII, бач. 462.

*) Растворгуев, тамжа. З тым, што Севяране Беларускае плямя, адразу згадзіўся з Растворгуевам украінскі мовавед П. Бузук. У рэцэнзіі вышменаванай працы Растворгуевай Бузук кажа: „аб тым, што дасъледжаныя ім (Растворгуевам — Я. С.) дыялекты ё патомкі гаворак быльых Севяран — здаецца ўпікаць не даводзіцца; злучнасьць археолёгічных, гістарычных і іншых даных дае, на наш пагляд, права проф. Растворгуеву ўвесыці ў наўку дадатак у пытаныне адносна ўтварэння беларускага народу”. (Працы Клясы Філелёгіі Інст. Беларускае Культуры, т. I, б. 375). Згадзіўся з Растворгуевам таксама Карскі. Укр. дыялектолёг К. Міхальчук у „Открытое письмо к А. Н. Пыпину”, напісаным 1889 г., зацічаў Севяран да Украінцаў, але ў працы „К южнорусской диалектологии”, 1893 г., б. 459, ён іх ужо да Украінцаў не залічае. Таксама Каставараў не ўважаў Севяран за ўкраінскае плямя.

¹⁾ Іпацкі лет., 83.

сульле нанава колёнізавалася — галоўна бяссумлеву тою-ж старою севяранскаю люднасьцю”³⁾.

Яшчэ большыя страты малі Севяране ад находу Татар у пал. XIII стг.

Але ўсё-ж такі, хоць вельмі парэджанае на паўдні, северскае жыхарства заставалася на ўсёй северскай зямлі, ня вылучаючы р. Данца, а мо' нат і Дону. Пра гэта съветча дыялектолёпія, у меншай меры гісторыя. Засталыя северскія колёні ля Данца, а хіба й Дону, далі з часам пачатак Донскаму казацтву.

Басэйн Сулы з парэджаным северскім жыхарствам быў у працягу XVII стг. колёнізаваны Украінцамі з правага боку Дняпра⁴⁾. З гэтае прычыны ня ўсюдых на северскай тэрыторыі, дзе ё беларускія моўныя асаблівасці, засталіся чыстыя патомкі старавечных Севяран. Знойдзем іх адно тамака, дзе ё беларускі антрополёгічны тып. Згодна з дасьледаваньнямі Ф. Валкова, беларускі антрополёгічны тып, а значыцца, і чыстыя патомкі Севяран ё на поўнач ад лініі, што праходзіць ад Дняпра супроты Кіева ў прасьцінку паўночна-ўсходнім да бодкі, што ляжыць на паўдня ад м. Глухава, пасярэдзіне паміж Глухавам а р. Сеймам⁵⁾.

Адылі ў чарасыле, што праходзіць ўздоўж менаванае лініі паўночным яе берагам беларуская мова на толькі запсаваная украінскім уплывам, што яе цяпер трэба прызнаць пераходнай ізь беларускай асноваю і пасълелішым украінскім наслæенням.

Граніца паміж чыстай моваю беларускай а яе гаворкаю пераходнай праходзіць гэтак: пачынаючыся на ўсходзе, у бодцы лежачай крыху на паўдня ад м. Глухава, граніца гэтая йдзець праста на заход да ўтоку Сейма ў Дзясну, адлі па Дзясыне да Остра, адгэтуль праста да Дняпра ля ўтока ў яго Цецерава.

Што мясцовасці, лежачыя паміж праведзенай лініяй і гэрыторыяй ізь беларускай моваю ўсімі прызнаванай за такую, заняты таксама моваю беларускай, съветчаць наступныя рысы іх мовы:

- 1) аканыне;
- 2) адрозненіне і а ы і зъмякчэніне сугукаў перад самагукамі пярэдняга

2) Лайрэнці лет., 240. 3) Грушевский, I, 193.

4) Гл. П. Растроўгев: Сев.-Белор. говор. В. Ганцов: Діял. Клас. б. б. 6 а 33.

5) Гля вышэй у варт. празь Дзярвянь, там-жа глядзі беларускія антрополёгічныя й этнографічныя рысы на просторы Севершчыны.

раду, асабліва перад і (госьті, гаманітъ), у некаторых мясцоўасцях гэтае прасторы захавалася яшчэ дзеканьне⁶⁾;

- 3) на цэлай прасторы ё зацьвярдзелае ц;
- 4) апрача дыфтонгай у націсненых закрытых складох, што ё беларускай рысаю супольна ўсім паўдзённа-палескім гаворкам, тут ё дыфтонгі пад націскам такжэ ў складах адкрытых (вусенъ, нуочы, вуочы, пудалека), ё таксама дыфтонгі на месцу іншых самагукаў, а ня толькі на месцу „о”, „е” (віелца замест вілца);
- 5) ъ ў прыростках перад *јь перайшло ѿ ы (падыйде, здыйме);
- 6) ё перад складам ізь і не перайшло ѿ і (седіть);
- 7) „д” перад сярэднеязычным „н” і „ль” зымякаеца (радыня, сягодыні), што ё рысаю сярэдняга дыялекту беларускай мовы, да каторага належыа гаворка северская;
- 8) беларускі націск (па ваду, сакол);
- 9) прыстаўное в перад у, о і дыфтонгам із о (вутка, вуокны, вусенъ, вуочы);
- 10) прыстаўное „й” перад „і” (йінши);
- 11) да беларускіх рысаў трэба залічыць і нябыцьцё „н” перад займеням трэйце асобы па прыёмнах: у яго, із йім, із ёю, на йім;
- 12) нарастак -усеньк- у прыметнікаў, займёнаў а прыслоўяў: нічагусенъка, нікагусенъка, памалюсеньку, пашкіхусенъку, чысьцюсенькі;
- 13) беларускія хормы вышшае ступені прыметнікаў а прыслоўяў: дужшы, вужшы, раніей, веслядіей;
- 14) канчатак -ы, -і назоўнага ё прымальнага скл. мн. л. спакменынікаў ніякіх: вароты, курчаты, на вератёны;
- 15) ё тут злуч да (а ня та, як у мове ўкраінскай); а пад уплывам злуча „да” „т” ў злучу „так” замянілася гукам „д” (як на работу дак загнецца);
- 16) ё тут і такая даволі новая рыса беларускай мовы, як „й” у наз. скл. займені ён (-йон) ⁷⁾.

Таксама ё беларускія асаблівасці ѿ слоўніку гэтае прасторы. За Курылай (там-жа) прывяду колькі такіх словаў (у дужках паданы словы ўкраінскія): аўторак (вівторок), які хатя, хто хатя, каторы хатя (який і т. д. завгодно), безгалуюе, бытавае (бувати), бытъ на ўміе (бути в думці), верабей (горобець),

⁶⁾ Расторгуев, цыт. пр., б. б. 187 й 188.

⁷⁾ Прыведзеныя асаблівасці ѿзятыя з О. Курило: Матеріали до ўкраінскай дыялектольгії та фольклористики (Іст.-Філолог. Відділ Укр. Ак. Наук, Збірник 85; Кіеў 1928) і з „Труды пост. комиссии по диал. рус. яз.” № 9, дзе надрукаваныя адказы з Чарнігаўшчыны на моўныя апытаўнікі.

зрыядку (зрідка), ігруша (грушка), луста (скиба хліба), маланка (бліскавка), нуочы (у ночі), падзяўбать (подзьобати), пяю (співаю), пчала (бджола), тярплівы (терпеливий), угальля (вугілля), літась (у минулому році)⁸⁾.

Ведама, на гэтыя прасторы ё таксама беларускія рысы супольныя ўсяму паўдзённа-палескаму дыялекту, што займае паўднёвую часць зямлі старавечных Севяран, блізу ўсю зямлю Дзярвянскую і паўднёва-заходнюю часць зямлі Дрыгвіцкай. Часць гэных рысаў прыведзеная вышэй у варт. пра Дзярвян.

Ёсьць і іншыя сыветчаныні пра беларускія характеристары разгляданае прасторы. Гэтак, А. Шафонскі⁹⁾, характеристарызуючы мову „Малой России” ў 1786 г. адзначае, што „Палесьсе, значыцца часць Ноўгарад Северскага, Глухайскага, Кралявецкага, увесе Погарскі, Мглінскі, Старадубскі, Сураскі, Навазыбкаўскі, заходняя часць Сосыніцкага, Горадненскі пав. і сёлы Чарнігаўскага пав., лежачыя на правым беразе Дзясны, маюць траха („почти”) такую вымову, як у Беларусі й Ліцьве”¹⁰⁾. Тут важна тое, што ў пав. Горадненскім, у лежачай на правым баку Дзясны часці Чарнігаўскага пав., у часці Глухайскага, Ноўгарад-Северскага, Кралявецкага і Сосыніцкага такая самая мова, як у паветах Погарскім, Мглінскім, Старадубскім, Сураскім і Навазыбкаўскім, бо ніхто не сумляваецца, што ў пяцёх апошніх паветах мова беларуская; што гэтая мова „траха такая, як у Беларусі й Ліцьве”, дык цесна бяручы пра мову кожнага сяла можна сказаць, што яна „траха такая”, як у суседнім сяле, хоць-бы іхныя гаворкі належылі да таго самага дыялекту і былі найбліжшыя да сябе.

Маскоўская Дыялектолёгічная Комісія на сваёй дыялектолёгічнай мапе і ў „Очерку рус. диалектологии” мову блізу ўсяе разгляданае прасторы залічае да пераходнае ад украінскае да беларускае, нашкож кажучы, Комісія прызнаець, што гэтая мова сваёю асноваю ўкраінская, але цяпер яна разъвіваецца ў прасцінку мовы беларускае. Але мы бачылі, што Севяране беларускае плямя. Як давёў Растворгей у працы „Северско-белорусский говор”, чиста беларуская мова на часці зямлі старавечных Севяран ё патомкам іхнае мовы. Асноўная асаблівасці гаворкаў з тэрыторыі старавечных Севя-

⁸⁾ Апошнія слова ўзята з № 9 „Труды” Пост. комиссии по диал. р. яз.”.

⁹⁾ Черниговского наместничества топографическое описание, Кіеў 1851, б. 24-25.

¹⁰⁾ Шафонскі ўжывае адначасна два назовы да таго самага краю — стары „Літва” і накіданы Маскоўю новы „Беларусь”.

ран, як і Дзярвян, съветчаць пра іх беларускае паходжаныне (гл. вышэй у варт. пра Дзярвян). З другога боку, Ганцоў (Дзял. клас., б. 20 і 29) сусім пераконуюча давёў, што ўплыву ішоў з паўдня, з боку украінскага, а не зь беларускага. Прыйчыны украінскага ўплыву былі ў палітычным палажэнню Севершчыны, каторая ад 1667 (Андрусаўскае замірэньне з Москвою) належыла да аўтономнай — у расійскім гаспадарсьціве — украінскае гатманшчыны, а пасьляй да 1918 г. належыла адміністрацыіна да Украіны. Часьць, пра каторую тут мова, належыла да Украіны ў цяперка. Не бяз значаныя тут і тое, што Севершчына адлучана толькі Дняпроам ад Кіева, цэнтру украінскага палітычнага ў культурнага жыцця. Дыж няма сумлеву, што аснова ў мове Севершчыны — беларуская. Але калі мова разгляданае прасторы, у сваёй аснове мова беларуская, разъвіваеца, як съцвярджае Маск. Дзял. Коміся, у прасыцінку беларускім, дык гэта ё жывая беларуская мова.

Беларусы Пуцівельскага павету, б. Курскае губэрні.

Дасьледаванынік гаворкаў Куршчыны, М. Халанскі, гэтак пачынае сваю працу „Народные говоры Курской губ.”: „Народные гаворкі Курскае губэрні ладне розыняцца адна ад аднае, што выясняеца гісторычнымі ўмовамі засяленыня Курскага краю. Найдаунейшае жыхарства, яшчэ з удзельна-вечавое пары, подле ўсяго*) можна сустрэць у паўднёва-заходній часці губэрні, у павеце Пуцівельскім. Гэтая часць прасторы, займанай Курскай губ., мела ладне населенныя некаторыя бодкі ў тыі час, калі ўсходнія часці Курскае краю былі яшчэ Дзікім полям (Міклашевский: К. ист. хозяйств. б., бач. 96). Царкоўныя сёлы (сёлы з цэрквамі) Ліноў а Калішчы, у каторых жывуць цяпер ніжэй апісаныя „Гаруны”, мянуюць ув Актах Маўчанскае манастыру за 1615 г.” (бач. 1). Мянуюць іх і раней, на пачатку XV стг., калі яны былі адданыя Маўчанскаму манастыру. (Халанскі, там-же, б. 38). „Адгэтуль навуковая цікавасць гэтае апошніяе гаворкі да пытання пра (пра) дачыненыні паміж вялікарускімі а беларускімі нарэччамі” (бач. 1).

*) Багалей: Очерки из истории колонизации степной окраины Московского государства. М. 1887, бач. 119. И. Міклашевский: К истории хозяйственного быта Московского государства. М. 1894, бач. 94-96.

„Жыхары царкоўных сёлаў Пуцівельскага пав.: Лінова, Новае Слабады й Калішчаў завуцца Гарунамі” (Халанскі, там-жа, б. 25).

“Сваёй вopраткаю а ўборамі Гаруны розьняцца як ад Маларусаў, так і ад Вялікарусаў Пуцівельскага пав. Вopратку як мужчын, так і жанок — „сукно” — шыоць із даматканага цёмнашэрага альбо чорнага сукна зь перахопам у стане, з колерным вышиваныем па бакох ля паясьніцы і па краёх крысаў. Канцы рукаваў абшываюць скuraю. Старыя мужчыны і асабліва старыя жанкі заховуюць вopратку зь белага сукна (падчыркненне мае-Я. С.), даўжэйшую за цяперашнюю, з даўжэйшымі рукавамі. Па „сукне” падперазуюцца поясам... На галавах старыя яшчэ носяць валенія з воўны “каўпакі”, але маладыя замянілі каўпакі брылямі (каплюшамі).

„Кашулю жаноцкую з даўгімі рукавамі прыбіраюць вышиваныем або ўстаўкамі з чырвонага матар’ялу... На кашулю надзяюць „панёву” з „хвартушкаю”. На галаве замужкі носяць „намёткі” — белыя кавалкі палатна, а дзяўчаты носяць вянкі альбо „тканкі”, „пачrавыя” альбо вышываныя срэбрам чараселцы (палоскі) з істужкамі, што спушчаюцца на плечы. На тканкі завязаюць хусткі, а на іх накладаюць вузкія вяночкі з гусіных лёраў. На ногах — панчохі й лапіці альбо боты” (Там-жа, 26). Гаруны вельмі музыкальныя. „У царкоўным сяле Козіне, кожа Халанскі, Надзея Ільліншчанка праказала мне болей за 150 песьняў поўных, складных, без запсаваныя сэнсу. Як у гэтым сяле, так і ў найбліжшых сёлах Гаруной песьня, наагул, красуе. У Пятроўку, перад пачаткам работы ў полю, там песьні пяюць цэлымі начамі да зары. Дарма што Козіна сяло прыраўнальна не вялікае, у ім было колькі хораў, і кожны хор супараavaў ізь іншым галасамі пяюльляў і уменьням пяяць. Пераход із добрым голасам і музыкальнай пяюльлі з аднаго хору ў другі — там здарэньне” (бач. 49).

Тая-ж (што ў Гаруной — Я. С.) гаворка, чутна і ў некаторых сёлах, сумежных із Глінскай пустынёй, прыкладам у царк. сяле Козіна, дарма што жыхары Козіна не завуцца „Гарунамі” і вopраткаю розьняцца ад „Гаруной” (там-жа 29). Дадам, што такая самая мова і ў паветавым месце Пуціўлю, скуль таксама Халанскі прыводзе прыклады да характеристыкі мовы „Гаруной”.

Асаблівасці мовы „Гаруной” падам подле менаванае працы Халанскага:
1) Аканьне. У сувязі з аканьнем спакменьнікі ніякага роду замянілі ў назоўным

склоне множнага ліку ќанчатаک **-а** на **-ы, -і:** І лугі, балоты, шырокі азёры. К. 143¹⁾, вароты „К” 121. А йна мылы, бялілы вынасіла. К. 204. У сувязі з аканьням зъявіліся таксама такія хормы, як: угальля (з **а**) 114²⁾, гледяўчы (гледзячы). К. 117, коні пазапрежаны. К. 137 (з „е”); паўсталі яны з прычыны радаўкаванья ненацісъненага „а” з націсъненым „о” або „е” (э).

2) ѣ перайшло ў **е**.

3) ѣ перад складам із і не перайшло ў **і:** сядіш 114 К. 172, седяўчы К. 117, сядіть К. 121, 154, 155, пасядела К. 204, сядела. К. 140, 206; дятіна К. 164, дятіну К. 120 (у гэтых прыкладах я на месцу ѣ па с або д — з прычыны аканьня). Яшчэ прыклад:

А ў пана, а ў лана Івана...
Трі сталы стаялі, трі папы сяделі,
Трі папы сяделі, трі кнігі чыталі... К. 123.

4) **-ый, -ый** перайшлі ў **-ы, -і:** ні да мысься 114, памыють. К 115, умыюся. К. 199. У назоўным склоне адз. л. мужч. прыметнікаў у запісах Халанскага зь менаванай „гарунскай” мясцовасьці сустракающа ў бальшыні рас. хормы, але захаваліся ѹ беларускія на **ы, -і:** малады. К 135, малады лён палоть. К 201. А чія-ся то радіна? К 185, чі-се то жонкі. К 184, чёга. К 169. У прэфіксах — увыді у горад. К 150, з*уъյѣді. У узыщла. К 130 „ы” зъявілася аналагічна подле хормаў цяперашняяг часу (узыйду і г. д.).

5) Ненацісънены „ы” па „и” на пачатку слова шчэз, а потым звычайна шчэз і „и”: у скріпачку граіть. К 150, грайта. К 153, грайті. К 119, паграйті. К 185, Ско-са на міне пазірайті. К 128, С свету збавіті К 139, шла Матфрёна с теріма. К 205, з бочкі дно выбіті. К 191, С теста піляніцу, з деўкі маладіцу. К 172. Пр. рас. иг-рать, из, искоса, избавіті.

6) Зы індоэўропскага даўгога „е” перад даўгім насавым сугукам альбо перад групаю насавых сугукаў ё самагук аднолькавы з рэфлексам старога ѣ: рямённай плёткі. К 165. „Рымённы” ўзынікла з „раменны” з прычыны радаўкаванья ненацісъненага „а” з націсъненым „о”.

7) Тутака маём злучэніні **-рі-, -ры-, -лі-, -лы-, -ві-,** каторым адказуюць у рас. мове **-ре-, -ро-, -ле-, -ло-, -ве-:** вакрісенья. К 162, ізвінеті. К 195 (зывінець), глыбако. К 130.

8) Ненацісъненae „у”, як прыймя і на пачатку складу, пераходзе ў **ү:** А ў нас на вуліцы, а ў нас на шырокай, а ў нас на мураві, а ў нас на зялёнай ті ма-

¹⁾ Лікі паказуюць бачыны працы Халанскага. „К” знача „царкоўнае сяло Козіна”.

²⁾ Прыйклады, што гэтта падаю без паказанья мясцовасьці, Халанскі запісай у трох менаваных царк. сёлах гарунскіх.

лодка скакала... К 125, ні ўдержылі. К 191. „В” перад сугукам і як прыймія так-сама пераходзе ў ў: дейка гуляіть. К 114.

9) „Е” перад ш, ж, ч, ц не пераходзе ў „ё”: нажывеш. К 142, Выдаеш К 162, ні йдеш 114, жывеш. К 134. Цікава **тэмным** 124 (з „е”) побач із тёмным. Ув Аль кітабе звычайна ў гэтым слове таксама „е”.

10) Націск беларускі: а) ваду піў. К 120, нашла стюдёнаю ваду. К 134, ад-даў дачку. К 132, галаву. К 126; б) у дзеясловаў, утвораных прыросткамі ад „іду”, „іму”, пачынаючы ад 2 ас. адз. л., націск пераходзе на адзін склад да пачатку слова: Хто міне тут найдіть (націск на на-). К 191, Не с кім малады лён палоть, свёкра пазаву — ня пойдіть, хатя ён пойдіть, — ня політь. К 201; в) па пярэчаныню націск пераходзе на адзін склад да пачатку слова: нічога. К 115, К 140, А што ў тібе роду многа, а роднага да няводнага? К 200 (тут „ні” з прычыны аканьня перайшло ў „ня”; г) у спала. К 165, 186 націск на спа-; г) у дзеясло-ве „гавару - гаварыцы” у цяперашнім часе, пачынаючы ад 2 ас. адз. л. націск пераходзе на адзін склад да пачатку слова: Гаворіть (З ас. адз.). К 174 гаворють. К 169. Словы „сакол” а „саболь” маюць націск у ўсіх склонах на канцу: сакол. К 157, К 169, К 178, К 193, Прывяжы-ж ты ясмёнаага сакала. К 193, мой саболь. К 186, чёрнаму сабалю. К 186. Цікава што слова „ліст” мае ў вадз. л. ў ўсіх склонах націск на лі-, знач, так, як у старабеларускай мове літаратурнай і як у ўсходній часыці сярэдняга дыялекту і ў паўночным нареччу белар. мовы: ма-кавага лісту. К 141, Зарос мой лянок травою, широкім лістам лабадою. К 201. У слове „дачка” націск на канцу: Уставай, дачка, фанінка, ранінка, пляті қасу дробнінка, дробнінка. К 121. Прыметнік „стары” мае націск на канчатку: старому. К 166. У лічніку шосты. К 124 націск на шо-. Прыслоуе „учора” мае націск на -о: учёра. К 188, К 199, К 200, К 130.

11) Перад пачынаючымі склад „у” й „о” ё прыстаўное „в”: вуліца. К 143, вушка. К 172, вутка, К 204, няводнага. К 200. Перад „а” ё прыстаўное „в” ал-но па прыймені „у”, „ў”: у вагні. К 114. Злуч. „і” а „і” на пачатку слова пера-ходзе ў „й”: Чаго ня йдеш? 114, ні йдеш 152, Гості йдуть, гості йдуть. К 152, Пашоў Мікалаюшка ды й нашоў, узяў за ручку ды й павёў. К 191. Перад прый-менім „з” (ізъ „иль” а „с”) бывае прыстаўное i-: проса будіть іс ложку. К 115, Іс свашчунька гаварыў. К 202, ня свёў міне ю камушка. К 206, іс цэўкамі. К 125.

12) Няма сумлеву, што тутака ўперад было дзеканыне. Пра гэта съветча мяк-чэйшая, чымся ў расейскіх гаворках Курскае губ., вымова „д”, „т” мяккіх (Ха-ланскі, 27). Халанскі пачуў пяюць — зь ць (там-жа), а гэта съветча пра спорадычныя прыпадкі цяпер дзёканыня. Што ўперад тут было дзеканыне, съветча агульна пашыраная хорма прыймені зылі (ля). Прымкл.: Злі сваго пакосу. К 204, злі Дона. К 206, становілася злі тачёнаага сталба. К 150, Вот тіперь, ой галушка,

а ў сокала злі крылушка, злі правёрынага пёрышкі. Вот тіперь, Матрёнушка, у Мікалая злі бачёк стаіть. К 192. Спачатна ў блр. мове было прыймі для, каторае зъмянілася ў ля (дл перайшло ў л, як, пркл., дзеяслоу „прадлі” перайшоу у „правлі”) і дзыля (як цяпер маем у гаворках гародзік а пад.), з чаго ў вадных мясцо-васьцях маем дзеля, у другіх зыля, зылі.

13) Дыкжэ ў гарунскай гаворцы „д”, „т” перад мяккімі „н”, „л” зъмянчаша-юща: Ой хто у нас карагод завядеть? Да іна-ж была карагодыніца. К 187, пять-ніцу. К 193. Гэта асаблівасьць сярэдняга дыялекту ды паўночнага нарэчча беларускай мовы, адно што дзе захавалася дзеканыне, там перад н, л мяккімі ёсь-цека дэль, ць (сядзіні, гароцьлівы).

14) Пра спачатнае зацьвярдзелае „р” съветчаць прыклады яго зацьвярдзен-ня ў васобных словах: Скрыпіца. К 164, скрыначку. К 179, рашатом. К 189, ра-шато. К 189, грыбкоў. К 115, тры 27. Пра гэта съветча таксама мяккое „р” за-мест спачатнага цьвярдога: вірябей. 120, Курі, курі, вы ия пейты рана. К 122 і інш.

15) Вусьняныя на канцы складу зацьвярдзелі: А іі знала голубка чім голу-ба накарміть. Накармлю я голуба яраю пшаніцаю, напаю я голуба стюдзёнаю вадою. К 168. Зн, ў „голуб” „б” зацьвярдзела. Ох ты Маслініца, абманьшыца! Ты-ж казала на сем гадкоў; яно на сем дянкоў; ты-ж казала на сем нядель, яно — на сем дён. К 131.

16) „Г” тут вымаўляеца як лацінскае h.

17) У дакладным склоне адз. л. прыметнікаў а займенаў „г” захавалася без пераходу ў в: Чаго. К 118, К 119 і інш. — заўсёды.

18) „Гн” не перайшло ў „н”: патягніть. 28.

19) „Л”, ля каторага быў калісь цьвярды ер, перайшло ў ў: прасіў, гаманіў, аддаў, я у школу ні хадіў, усё лета ішоў і інш., звычайна (Хал. 27).

20) Ёсьцека здваеньне сугукаў: карення К 124, вышання, К 129, замірэння. К 138, па платню сулять. К 120, Спушшала лістя да земі, а каренніка у землю. К 199, сасоння. К 158, Па сметтю хаділі. К 170, С свіннямі. К 171, зелля. К 139, на балонню. К 135, вінаградъдя 27, угалля 27, Где’п’ютъ, там і ллють 114, Ілля. К 115, налеть. К 115, разаллюся. К 191.

21) Прыймі „с” перайшло ў „з”: з батькамі. К 115, з двара. К 121, з гора. К 204, А ў нас на ряцэ на Рдані стаялі папы з дякамі. К 165 і інш.

22) Звонкія сугукі на канцы слова захавалі сваю звончыню (Халанскі 27).

23) „Ч” бывае то зацьвярдзелае, то мяккое, з чаго відаць, што ўперад тут было ч зацьвярдзелае, а пасльей цьвярдая вымова „ч” стала замяняцца частка-ва вымоваю мяккой пад уплывам расійскім. Прывяду прыклады на цьвярдую вымову „ч”: чаго. К 118, К 119, К 127, 114, чаму. К 167, чатырі. К 124, К 128, К 119, Паспівай к вічару. К 124, Ноńча. К 151, Калінку шшакоча К 148

(З ас. адз.л.), начаваті. К 119, Чохлы 114, чада. К 127, пічалітца. К 127, Сустрі-
чайм. К 131, час. К 128, сядечушка. К 117, К 134, ачутлісь К 134, калечушка.
К 134, стапчу. К 116, палячу. К 136, піріначуй. К 119, речушкі. К 141, скачуть.
К 145, плачуть. К 145, ночушку. К 150, захачу. К 134, прітапчу. К 134, ручушкі.
К 151, свячу. 166, чужога. К 200, зямчужная. К 124, ночку. К 119, скріпачку.
К 150, К 119, завесачку. К 118, маністажкі, К 118, сірёжычкі. К 118, акошычка.
К 117, нямножычка. К 117, пташычка. К 129, шапачкі. К 129, яблачкі. К 129, ма-
хотачкам. К 130, гаршочки. К 130, яблочка. К 132, дачку. К 132, речкі. К 132, луч-
ком празваніў. К 122, речкаю. К 142, вестачкі. К 148, достачкі. К 149, у башмач-
ках. К 150, цывяточку. К 159, васілёчку. К 159, Кукавала зязюлічка у садочку,
прыхілёўши галовачку к лісточку. К 195, Але шмат ё прыпадкаў і зь мяккім „ч”.

24) *la, io* чужых словаў перайшлі ў „я”: Дякану старому. К 166, Дячку.
К 166.

25) Рас. суфіксу -ік- а адказуе суфікс -іц- а. Звычайна гэта бывае ў назо-
вах ягадаў а травы: Ой у полі куаль, павіліца. К 175.

26) Любасная хорма мужчынскіх спакменынікаў творыщца суфіксам -к- а ізъ
зъмякчэнням лапярэдняга сугуку: вірабейка. К 119, Іванька 28, гарнастайка.
К 122.

27) У дзеясловах расійскаму суфіксу -ыва-, -іва- адказуе суфікс -ова-
(ава), -ева-: галубец пагоркаваіть. К 182, памахаваіть. К 143, сказавала. К 188,
пріказавала. К 193, пахажаваіть. К 136, пабужаваіть. К 136, высказаваіть. К 136,
Ганна.. наказаваіть. К 182, наказавала. К 186, К 187.

28) Захаваліся ц, з, с з і, г, х перад склонавымі канчаткамі: на луцэ. К 181,
Там нашы пахалі ў чатырі сасе. К 124, на ряцэ. К 165, руцэ. К 190, на круце ві-
села. К 198, на руцэ. К 202, К 203, Літавала я лета а ў просі, у гаросі, а я зіму
зімаваіт буду а ў лесі на аресі. К 192.

29) Захаваліся хормы клінага склону ў спакменынікаў мужчынскіх: Ірай,
Доне, ірай. К 144.

30) Мужчынскія н- асновы — камень, кремень, рэмень і пад, іншыя — у за-
лежных склонах адз. л. і ў мн. ліку на траціць самагуку перад „н”: вілась вер-
ба с коріні. К 166, каміня. К 118.

31) Зборныя й абстрактныя спакменынікі мужчынскага роду замест -а ма-
юць у дакладным скл. адз. л. канчатак -у: у тібе роду многа. К 200, Ён шукаў
тавару. К 204, злі сваго пакосу. К 204, Ні літай-жа ты міма садіку, міма садіку
да зялёнага. К 198, скоту рагатага. К 137, дробнага дожжу. К 172, з свету зба-
вітъ. К 139, Стапчу камок снегу белага. К 116, Ідучи ад саду да саду. К 129, Да
аганьку 114, пяску пазабатца. К 138, бяз ветру. К 195, ат ветру. К 207, біз про-
су. К 171. Гэты ж канчатак пашырыўся на некаторыя спакменынікі конкретнага
значанія: явару няводнага. К 200, Вокала біражочку. К 183, с пад беріжку

вутка выплывала. К 204, макавага лісту. К 141. Асабліва цікавы тут канчатак -у дакл. склону слова „ліст”, бо гэта адна з нормаў старабеларускае мовы літаратурнае і заразом рыса паўночнага нарэчча а ўсходняга чарасла сярэдняга дыялекту блр. мовы. Спачатны канчатак -у дакл. скл. захаваўся ад слова „дом” — з дому. К 125.

32) Спакменьнікі ніякія й мужчынскія зь мяkkімі (альбо зацьвярдзелымі) сугукамі перад канчаткамі канчаюцца ў мясцовым склоне адз. л. на -ю (па зацьвярдзелых -у): на балонню. К 135, на плячю. К 164, у шатёрцу. К 140. На -у канчаюцца таксама спакменьнікі із спачатным „р” цівярдым перад канчаткам — на озіру. К 166, А у бару, бару, пад сасонкаю. К 189. Канчатак -у мясц. скл. па спачатным „р” цівярдым можа съветчыць, што ўперад у гаворцы Гаруноў было „р” зацьвярдзелае: спакменьнікі із зацьвярдзелым „р” канчаліся ў мясц. скл. на -у, а да іх прытарнаваліся спакменьнікі із спачатным „р” цівярдым. Канчатак -у ў мясц. скл. маюць таксама спакменьнікі з „к” перад канчаткам: Кукувала зязюлічка у садочку. К 196, на камушку. К 185, К 141, К 206, у вячернічку. К 193, наберіжку. К 138, Пры дожыку. К 133, хто ў маём садіку лагуляў? К 194, у садіку. К 136, К 138. Па „г”, „х” фрэдка бывае -у (у таргу. К 130), бо гэтыя сугукі звычайна пераходзяць у „з”, „с”, і тады бывае канчатак „е” альбо „і”.

33) Спакменьнік „маці” мае хорму з „і” на канцу — Ёсть у міне старінкая маті. К 119.

34) Із займёнаў адцемлю хорму „той” наз. скл. адз. л. (Халан. 28), хорму „яні” таго-ж склону мн. л., хормы дакл. — прым. міне, тібе. сібе; хормы прыэн-мясц. табе, сабе, хорму „іншы” (К 167).

35) У дзеясловаву ё хормы ясі, праясі 44, алласі 114 і пад., ёсть 114; у трэй-ція асобе адз.й мн. л. дзеясловы маюць мяkkія канчаткі, каторыя ў мн. ліку ніколі не адпадаюць, а ў вадз. блізу ніколі. У І ас. мн. ліку дзеясловы з е- асно-ваю маюць пад націкам -ем (пажывем. К 203, нажывем, там-жа). Дзеясловы із ж, ч, ш перад суфіксам неазначанага ладу маюць у неазначаныку хорму на -эты або — радзей — эти а ў мінулым часе на -эў: (Будуць) падкоўкі бряшшэ-ті. К 190.

36) Ёхарактарыстычнае блр. прыслоўе месца „двару” (двору, дамоў): я двару ні пайду. К 125, Ох брат сястру двару клічыть. К 151.

37) Ужываеца частка чі: Чі сестрі паесті, чі свёкру занесті. К 201, Ідеть дружко ў хату, заглідаіть у печку: чі густа капуста, чі вялік гаршок кашы. К 175, Чі вы піть, чі вы есть, чі вы с намі пагулять? К 190. Чі ты цареўна, чі каралеўна? К 122.

38) Ё тутака і шмат іншых рысаў беларускіх, што можна было часткава ба-чыць із прыводжаных дагэтуль прыкладаў. Гэтта яшчэ адцемлю, што ё не пе-

раходзе ў „ё”, „ц” праславянскага паходжаныня цвярдое (цана, сонца), дн не пераходзе ў нн (адна, сядыні), па прыймёнах перад займеням 3 ас. няма н (за яго 114, На плячю ў яго дубіна. К 164, Колькя за яго? К 114, па ём. К 195, За ёю. К 178).

39) Із сынтаксу адцемлю а) прыймія „пра” заміж „аб”: А первая кніга — то пра пана Івана, а другая кніга — то пра яго жану, а третія кніга — то пра яго детак. К 123; б) Пры выказаньню мэты ўжываеца прыймія па (а ня за): Царь едіть па царёуну, па маладу каралёуну. К 137, Ступай у дарогу па мёд, па гарелку, па краснаю дейку. К 174.

40) Ё беларускі слоўнік (лексыка). Прывяду колькі прыкладаў: За лесам, за гаям, за темным зялёным. К 124. (Галуб) задумаш ляতеть у галубнічык. К 155. А ты ўжко гребуеш, Бог с табой. 115. дясны. м. Пуцівель 116 — рас. дёсны. Ой іде расла, а йде каҳалася. К 133. А сказалі зайцы: нясуть на стол (а) крайцы, а сказалі ліскі: нясуть на стол міскі. К 167. А ў полі крініца, кала ей вадіца. К 202. У полі ні работніца, у домі ні кукобніца. К 127. Прасватаў за недаростка маладога. К 126. Па гораду Ганнушка хаділа, сы рожаю гаваріла. К 138. рошча. Пуцівель 116 — рашчына. Скаклівия песьні. К 162. Смутна ды ня весела. К 166. съявточны. К 127³⁾).

Усі вышменаваныя асаблівасці гаворкі Гаруноў — беларускія, бальшыня іх у поўнай сіле. Яны съветчыць, што самая гэта гаворка належала беларускай мовы, а гэта ўжноў съветчыць, што Гаруны, разам із жыхарамі суседніх мясцовасціяў (Козіна, паветавага места Пуціўля і інш.), дзе тая-ж гаворка, — Беларусы. Беларускасць Пуцівелцаў ё яшчэ адным лішнім даводам, што Севяране беларуское плямя, бо ведама, што прастора Пуцівельскага павету была часццяй Северская зямлі. Між іншага, у Пуціўлю галасіла Яраслаўна па сваім мужу, ноўгарод северскім князю Ігору, калі яго Палаўцы забралі ў палон ў 1185 г., пра што кажацца ў „Слове аб палку Ігоравым”. Праўда, у беларускай гаворцы Пуцівельскага павету ё ладны ўплыў расійская мова, але ён не такі вялікі, каб гэта гаворка перасталася быць беларускай, і яна ня горшшая чымся некаторыя іншыя беларускія гаворкі, прыкладам некаторыя гаворкі Смаленшчыны, у цяперашнім іх стане ўсімі пры-

³⁾ Зь пералічаных гэтта рысаў пущівельска-беларускай гаворкі часць ё спольных із моваю ўкраінскай, але няма тут ніводнае рысы вылучна ўкраінскай, альбо такое, якое няма ў моваў беларускай а расійскай. Тымчасам рысаў беларускіх, каторых няма ў мовах украінскай а расійскай ё тутака ладне, сюды належаць асаблівасці, паказаныя ў бодках 3, 6, 26, 27, 32, 36 і інш.

зняваныя за беларускія. Зрэшта мова беларускіх Пуцівелцаў, відавочна, лепшая за ту ю, якую бачым у запісах Халанскага, бо Халанскі рабіў запісы ў матулькі (жонкі сьвятаровай), у ейнай дачкі ды ў таварышкі гэтае, селавое дзяўчыны (гл. Халанскі, б. 29), каторай мова, як добра зацеміў Дурново, магла быць пад уплывам мовы дачкі сьвятаровай. Сам Халанскі мае засыярогі толькі да мовы матульчынай, кожучы (там-жы), што яна адбівае вымову ня гэтулькі селавую, колькі мяшчанскую. Запісам Халанскага шкодзе ё тое, што яны з малымі выняткамі, складаюцца зь песьняў, каторыя напэўна ў вялікай меры прыходзілі з тэрыторыі расійскай і абруслай і адно пасльей былі пуціельскімі Беларусамі болей альбо меней беларушчаныя. Але трэба адзначыць, што ё ту-така ѹ песьні сваім зъместам а харктарам аднолькавыя або ѹ проста тыя самыя, што ѹ цэнтральнай Беларусі.

Зацемлю за Халанскім, што паўднявою граніцаю паміж Беларусамі і Украінцамі ў Пуціельскім павеце ё рака Сейм. Украінцы сталі перасяляцца — з правага боку Дняпра — у паўднявую частці Куршчыны з канца XVI і пачатку XVII стг. (Народн. говоры Курской губ., 2). Калі граніца паміж беларускай а Украінскай моваю ѹ паветах Глухаўскім а Кралявецкім не праходзіць ніжэй, чымся вышэй мною праведзеная, дык мясцовасць беларускае мовы ѹ Пуціельскім павеце ляжыць на ўсход ад прасторы Украінскае мовы ѹ Чарнігаўчыне і адно паўночным сваім канцом мяжуе зь беларускай гаворкаю Глухаўскага павету. Такое палажэнне прасторы зь беларускай мовою ѹ Пуціельскім павеце можа здацца цяпер дзіўным, але не забываймася, што даўней Беларусы жылі толькі на поўнач ад Украінцаў, але ѹ часткава Севяране і на ўсход. Што ѹ вышменаванай частцы Пуціельскага пав. захавалася дагэтуль беларуская мова, было прычынаю тое, што гэтая мясцовасць найдалей ляжала як ад даўнейшай тэрыторыі Украінскай, каторая была на правым баку Дняпра, так і ад Масквы. Можна яшчэ зацеміць, што прастора пуціельска-беларускае гаворкі ляжыць у граніцах беларускага антрополёгічнага тыпу, як гэта бачым із дасылданыя антрополёга Хведара Ваўка (гл. вышэй у варт. пра Дзярвян). Значыцца, тут ня толькі захавалася этнічна чыстае беларускае жыхарства, але ѹ ягоная мова.

Застаецца яшчэ нам вызначыць гаворцы пуціельскіх Беларусаў месца ѹ беларускай народнай мове. Адразу кідаецца ѹ вочы, што яна належыць да сярэдняга дыялекту беларускае мовы. Бліжшае

месца яе ў гэтым дыялекце вызначым калі зьвернем увагу на дзьве ейныя асаблівасці. Пры індысміляцыйным аканыню па цвярдых сугуках (вымова нага, галава і г. д.) у ёй ёсьцека дысміляцыйнае аканыне, так званага Маскоўскай Дыялектолёгічнай Комісіі жыздрынскага тыпу, па мяккіх сугуках. У жыздрынскім тыпе (названы так ад паветавага м. Жыздры ў Калужчыне) дысміляцыйнае аканыня па мяккіх сугуках у першым складзе перад націскам ё я з выняткам прыпадкаў, калі ў націсненым складзе ё „а”, „я”, знач., маём: на зямлі, на вясну, ля мяжы, па вясyne, але зімля, вісна, міжа. Дурново зазначае, што гэты тып аканыня, відавочна, ё толькі ў гаворках сваім паходжаныям беларускіх. („Дыалектол. разыскания, 35). Другой асаблівасцю пуціельскае гаворкі ё канчатак -ть (заміж ранейшага -ць, з прычыны шчэзынення ў Пуцівелцаў дзеканыня) у 3 ас. адз. ліку цяпер. часу як із націскам, так і бяз націску на канцу (гукайтъ, кажытъ, пяеть). Абедзьве гэтыя рысы паказуюць, што пуціельска-беларуская гаворка належы да ўсходняга чарасла сярэдняга дыялекту беларускай мовы. Захаваныям званчыні сугукаў на канцу слова, большай чымся ў іншых гаворках беларускіх, гэтая гаворка стаіць у беспасярэднай сувязі із северска-беларускімі гаворкамі.

Можна было-б думачы, што менаваны тып дысміляцыйнае аканыня па мяккіх сугуках зьяўвіся ў ўсходнім чарасльле сярэдняга дыялекту не органічна, але пад уплывам дысміляцыйна-акаючага, паўночнага — пляменна-кryvіцкага — нарэчча, з каторым сярэдні дыялеккт сваім ўсходнім чараслом мяжуе. Быцьцё адылі гэтага тыпу аканыня ў пуціельскай гаворцы, тэрыторыяльна далёкай ад паўночнага нарэчча, вылучае такую магчымасць, іншымі словамі, менаваны тып дысміляцыйнае аканыня па мяккіх сугуках узънік у ўсходнім чарасльле сярэдняга дыялекту незалежна ад якіх колечы ўплываў. Гэткім парадкам, дзяякуючы пуціельскай гаворцы, развязауецца адна проблема ў ваканыню, і развой дысміляцыйнасці ў ім робіцца нам ясьнейшы⁴⁾.

Я. Станкевіч

⁴⁾ Аўтар непропорцыянальна доўга задзержыўся над беларускім Пуціелцамі, асабліва над іхнай гаворкаю, бо гэты найдалей на паўдні высунены куток беларускай этнографічнай тэрыторыі надта мала знаны адумыслоўцам, а не адумыслоўцы пра яго сусім ня ведаюць; а мусіўшы драбязна разглядаць пуціельска-беларускую гаворку, хацелася высіліць матар'ял, каб не варочацца да яе ў працы моўнай.

ІЗ ЗБОРКІ ПАЗНАНЬЯ БЕЛАРУСКАЕ МОВЫ, 28 ЧЫРВІНЯ 1952.

1. Спакменікі на -ак, -як (казак, Паляк, кругляк а інш.) маюць націск заўсёды на канцы, з выніткам снадзіўнага склону мн. л., у каторым націск на перадапошнім складзе: казак, Паляк, Паляка, з Паляком, аб Паляку, казакі, Палякі, казакоў, Палякоў, казаком, Паляком, казакамі, Палякамі, на казакох, Палякох (месца націску паказуе чорная літара).

2. Калі да неазначаныніка **няць** дадаецца прыростак (прэфікс), то націск на прыростак не пераходзе: адняць, прыняць, заняць, абняць, падняць (націск на **-ня-**), таксама націск на **-ня-** ў мінульым часе — адняў, абняў, падняў, разъняў. Толькі прыростак высьцягнегуе на сябе націск.

3. **Націск ё заўсёды на канцы ў дзеясловаў:** быў, была, было, былі; піў, піла, пілі; даў, дала, дало, далі; няў, няла, няло, нялі. Калі да гэтых дзеясловаў дадаюцца прыросткі (прэфіксы, прыстаўкі), дык націск усё роўна застаецца на канцы: адбыў, адбыла, адбыло, адбылі; збыў, збыла, збыло, збылі; аддаў, аддала, аддало, аддалі; прадаў, прадала, прадало, прадалі; прапіла, прапіло, прапілі; прыняла, прыняло, прынялі; падняла, падняло, паднялі, — усюдых націск на канцы. Таксама націск на канцы ў пачаў, пачала, пачало, пачалі. Толькі на прыростку высьць націск у гэтых дзеясловах — выдаў, выдала, выдалі і інш.

Але ў спаў, спала, спалі націск на **-па-**.

4. Словы „іскрыпка, істужка, ігруша” маюць на пачатку **i-**. Таксама ё **i-** на пачатку ў словаў „імша, імшара, ірваць, ірձель, іржа, іржавы. Кажацца „ізноў” і „ўзноў”.

5. **Спакменынікі на -ка**, абазначаючыя дзеяньне, ё асаблівасцяй расейская мовы. Эта спакменынікі, як „возка, качка, ковка, кройка, мойка, носка, разборка, рубка, читка”. Такіх спакменынікаў (абазначаючых дзеяньне) у мове беларускай няма. У мове беларускай дзеяньне выказуецца спакменынікамі на **-ньне** і на **-цьце** або **-цьцё**: важэньне, калыханьне, каваньне, кроеніе, мыцьце, нашэніе, разыбраныне, сячэніе, чытаныне, біцьце, віцьце, калоцьце, пяцьце, піцьце. Таксама спакменынікі на **-ба** выказуюць дзеяньне: арба або аральба, касьба, малацьба, сяўба, скарадзьба. І некаторыя спакменынікі на **-ня** абазначаюць дзеяньне: хадня, крыкня, сумятня.

І ў беларускай мове ё спакменынікі на **-ка**, але яны не абазна-

чаюць дзеяньня, а абазначаюць 1) рэч: сечка-снадзь сячы, парэзаная салома і пад. ў сячкарні; мазка-салца, каторым мажуць сквараду, пякучы бліны; бойка-судзіна біць масла; 2) жывёлу: вутка, качка (птушка), каўка, сука; 3) таковыя конкретныя спакмяні, як **сіпка** (ня сіпеньне, але хвароба горла — дыфтерыт), **крываўка** — дызэнтэрыя, ганячка — рас. понос; 4) спакменынікі супольнага роду: будзька, лянуцька, пароцька. Нарасткам -к-а творацца жаноцкія хормы спакменынікаў ад хормаў мужчынскіх: вучыцель-вучыцелка, професар-професарка, дохтар-дохтарка, сусед-суседка. Нарастак -к-а ўжываецца да выказаньня меншае меры спакменю: мерка, Іванка, хатка, лаўка, гамонка (зъменшаны ад „гамана”). Гэтым-жа нарасткам ізъ зъмякчэнням палярэдняга сугуку творацца спакменынікі любасныя: дзедзька, суседзька, Іванька, рыбанька, хатаинька.

6. Спакменынікі на -чик або -щик, абазначаючыя дзеючую асобу, харктастычныя расійскай мове (извощик, расскащик і інш.). У мове беларускай нарасткам -чык ня творацца спакменынікі із гэтым значаньнем („палясоўшчык” — у „Тарасу на Парнасе” — русыцызм, пабеларуску — лясьнік). Спакменынікі із значаньнем дзеючae асобы творацца ў беларускай мове іншымі нарасткамі, часта нарасткам -нік:

возынік — кучер, извощик Нсл. 63. Возынік панскі Тм.

загаднік, ж. **загадніца** (націск на -га-) — 1) затейщик, затейщица Нсл. Ты вялікі загаднік: таго не хачу, таго дай Тм. Ня слухай ты гэтае загадніцы Тм. — 2) распорядитель,-ница.

заказнік — лицо, которому поручено об'являть работу (не только работу — Я. С.) Нсл. 169. Заказнік ходзе, заказуе заўтра із сохамі ехаць. Тм. Ён у нас заўсёдным заказнікам — на ўсе сходы заказуе Красыніца Чаш (Ксл.) — 2) отдающий распоряжения. Ты мне не заказнік, ня прыкажаш Нсл. 169. — 3) подряжающий сделать что.

нашэннік — 1) носитель Ар. — 2) носильщик Ар.

падводнік — извощик Нсл. 439. У падводнікі наяўся Тм. Падводнікі дарогу вазамі занялі Тм.

падзеннік — подёнщик Нсл. 441. Падзеннікамі сена косе Тм.

палавіннік — маочы права на палавіну чаго Нсл. 462. Ты не палавіннік мой, што я табе буду даваць кожны раз Тм.

расказнік — 1) расскащик Нсл. 549. Расказнік наш казаў

казку дый задрамаў Тм. — 2) прикащик, укащик Нсл. Ты мне не рассказынік, што хачу, то й раблю Тм.

Магчыма, што „ладзенінік” і „рассказынік” у першым значаньню пераробленыя беларускім народам із расійскіх „подёнщик” і „расскащик”, але ў такім прыпадку гэта яшчэ болей паказуе, што суфікс -чык у спакменыніках, абазначаючых дзеючую асобу, чужы беларускай мове.

Апрача нарастку -нік, спакменынікі, абазначаючыя дзеючую асобу, творацца яшчэ гэткімі нарасткамі: -цель: вучыцель, карміцель; -ель: трубель — хто трубе Аш., круцель — обманщик, плут Ар.; Нсл. дужэль — хто дужаецца, рас. борец Аш.; -ар: чытар Семянікі Гальшанскае вол. Аш., мукар (націск на му-) -тый, като-ры мучае; -іт: аральбіт — тый, што арэць, маладзьбіт, сяўбіт, скарадзьбіт, даўжбіт, даражбіт — 1) дорага цэнячы свой тавар; — 2) вымагаючы дарагое платы за сваю работу; -ат-ы: араты, прыганяты. І іншымі суфіксамі творацца разгляданыя спакменынікі.

У беларускай мове нарасткам -чык творацца толькі некаторыя мужчынскія спакменынікі здрабнелыя: складанчык — складаны ножык, ражэнчык, каменчык, рэмэнчык, карэнчык, чырвончык, агончык; скуль узяўся той Іванчык, дзявоцкі спадманчык (зь песні), Міхальчык, Харытончык, Язэпчык, Лявончык. Таковыя здрабнелыя спакменынікі ўзніклі ад здрабнелых на -ец (Іванец, спадманец, Леванец, складанец, каменец, чырвонец).

7. Расійскаму прыметніку „детский” адказуюць у мове беларускай два прыметнікі — дзяцінны й дзяцячы. Прыклады:

дзяціны (або дзяцінны) — 1) принадлежащий детям Нсл. 133. Дзяцінага добра другому каму запісаць ня можна Тм. Апякунове ня маюць імёньня дзяціннага прадаваці Стт. 310. Дзяцінныя імёньня ў розных павецах былі Стт. 306. — 2) детский Нсл. Дзяціны паясок Тм. Дзяцінная гульня, сваволя Нсл. Крыўда дзяцінная Стт. 314. Справа маець быці адложана да лет дзяцінных Стт. 309. Усё ку пажытку дзяціннаму справаваці Стт. 306. — 3) Свойственный дитяти Нсл. Дзяцінным голасам пяецы Тм. У старабеларускай мове гэты прыметнік, відавочна, быў з двумя „н”, што й зразумела, бо паходзе ад „дзяціна” (калі спакменынік мае ў васнове „н”, дык утвораны ад яго прыметнік будзе мець два „н” — вайна-ваенны). Але ў цяперашній мове, здаецца, што заміж аднаго „дзяцінны” ўжо ё два прыметнікі — дзяцінны (з двумя „н”) і дзяціны (з адным „н”); першы знача „уласцівы дзяцяці”, а другі мае ўсі заста-

лыя прыведзеныя тут значаныі. Зн., калі-б хто граў, узяўшы дудку ў дзяцяці, дык ён граў-бы на дзяцінай дудцы, але калі-б вырослы пяяў голасам такім, як у дзяцяці, дык ён пяяў-бы дзяцінным голасам.

Зь менаваных прыкладаў відаць, што дзяціны й дзяцінны маюць усі значаныі рас. детский, з выняткам, калі „детский” мае значаныне анатомічнае, або фізыялегічнае; у гэтых апошніх прыпадках жажацца дзяцячы. **дзяцячае,-ага** — детское испряжнение Нсл. 732. Зь дзяцічым прынеслася сюды Тм. Але ў некаторых мясцовасцях, відаць „дзяцячы” выціснуў „дзяціны” ў некаторых яго значанынях, бо ў Шсл. знаходзім „Вялікі ня лезь у дзіцячу гульню”. І Насовіч у прыдатку да свайго слоўніка падаець „Дзяцячыя пляёнкі”.

дзяціства,-а — ребячество Нсл. 133. Дзяціства паганяеш Тм. Дзяціства ў цябе ў галаве Тм.

маленства,-а — детство. Ён із маленства краў Нсл.

наймя. Рас. именно, а именно, пол. *mianowicie* адказуе белар. **наймя,** заўсёды ўжыванае ў старабеларускай мове. „Менавіта” — няўдалая пераробка польскага слова.

кры́удаваць (націск на -ваць), -дую — обижаться Ар.; Шсл.; Гсл. Няма за што кры́удаваць на чалавека Ст. **закры́удаваць** — обидзеться Шсл. Так-жа закры́удаваў на мяне кум, што бяды! Ст. **пакры́удаваць** — пообижаться Ар.; Шсл. А дарма: ён пакры́удуе ды на тым і скончыцца. „Кры́удэіца” — русыцызм, бо штучна зроблена подле рас. обидзеться.

пасядзе́ньне, седзіны, паседзіны. Можна сустрэць у нашым друку слова „пасяджэньне”. А тымчасам ад дзеясловаў на -дзець дзеяслоўныя імёны маюць хорму на -дзееньне (а ня -джэньне): глядзе́ць - глядзе́ньне, мадзе́ць - мадзе́ньне, відзе́ць - відзе́ньне, сядзе́ць - сядзе́ньне. Дык ад „**пасядзе́ць**” будзе „**пасядзе́ньне**” (зь дз.). Гэтую хорму маем у беларускай народнай мове, пркл.: Ня дорага піва п'янае, а дорага пасядзе́ньніка, муское пагуканьніка. Або ў друку: Вечарамі на пасядзе́ньніках апавядалі розныя ягно́ныя чары. Волас („Моладзь”, Парыж 1951, №р. 23). „**Пасядзе́ньніка**” ё любасная хорма ад „**пасядзе́ньне**”. Добраімі, мо яшчэ лепшымі словамі ў гэтым-жа значаныю ё **седзіны, паседзіны**, што, між іншага, ужывае Купала ў комэдыі „Тутэйшыя”.

ШТО БЫЛО У ЖНІҮНЮ У ГІСТОРЫІ КРЫВІЧ.

- 25 жн. 1078 Вялікі князь Северска-Беларускі Алег перамог на Со-
жыцы ў Севершчыне ўсевалада Яраславіча, вывальняю-
чы гэтым Севершчыну ад Кіева.
- 1 жн. 1115 съмерць Алега Северскага.
- 8 жн. 1136 перамога Севяран на чале з жн. Усеваладам Вольгавічам
над Украінцамі ля Пераяслаўля.
- 1 жн. 1146 съмерць Усевалада Вольгавіча, выдатнага Северска-Бе-
ларускага князя.
- 7 жн. 1250 Вялікі Князь Крывіцкі (літоўскі) Міндоўг выдаў ліст,
каторым падарыў Крыжаком усю Жмудзь — адну зъ
дэзвюх часццяў цяперашняе Лятувы.
- Жнівенъ 1385 паход Крыжакоў на Крывічы, дайшлі яны аж пад
Ашмянну.
- 15 жн. 1385 падпісаныне Краўское ўмовы з Польшчаю.
- 4 жн. 1392 ўмова ў Войстраве Ягайлы зъ Вітаўтам, подле якое Ві-
таўт становіўся Вял. Князем Літоўскім (Беларускім).
- 12 жн. 1399 бітва ля Ворсклы.
- 15 жн. 1409 Крыжацкі ордэн абясьціў вайну Крывічом а Польшчы.
- 3 жн. 1422 умова Вялікага Князя Крывіцкага Вітаўта зъ Цьверскім
князем Барысом, якою гэты абавязаўся „быць ізь Літвою
за адзін” супроць усіх варагоў. Умова была съкіраваная
супроць Масквы.
- 15 жн. 1430 першы вызначаны рок каранаваныня Вітаўта за караля.
- 2 пад. жн. 1431 выступілі вайною супроць Польшчы хаўрусынікі
Крывіч (за Вял. Кн. Сьвідрыгайлы) вайвода Валоскі а
Крыжакі.

ЗАЯВА

З тae прычыны, што некаторыя абмыльна ўважаюць „Беларус-
кі Інстытут Навукі й Мастацтва” за арганізацыю Крывіцкага Наву-
ковага Т-ва Пр. Скарыны, заяўляем, што пры нашым Т-ве аргані-
заваны „Інстытут Найноўшае Гісторыі Беларусі, а зъ „Беларускім
Інстытутам Навукі й Мастацтва” Крывіцкае Навуковае Т-ва Пр.
Скарыны нічога супольнага ня мела й ня мае.

Прэзыдым Крывіцкага Нав. Т-ва Пр. Скарыны

Памажэце ходаньню зь дзяцячым палярушам!

Задзіночаныя Гаспадарствы ходающа зь дзяцячым палярушам. Страшная хвароба гэтая ня толькі не зъмяншаецца, але яшчэ пашыраецца: у 1949 г. было

42.000 прыпадкаў дзяцячага палярушу, а ў 1952 г. 50.000. Амэрыканская Фундаца Ходаньня зь Дзяцячым Палярушам робе ад 2 — 31 студня 1953 г. збор аброкаваў (ахвяраў) пад назовам *The March of Dimes* на ходаньне з гэтай хваробаю. У менаваным часе будуць выстаўлены ў грамадzkих установах скарбёнкі з напісам, заклікаючым грамадztва падзьдзержыць гэту акцыю. Няхай кожны сваім аброкам прычыніца да перамогі над гэтай хваробаю. Гэта справа агульная; ніхто ня ведае, абыміне яго хвароба ці не.



АДКАЗЫ НА ЛІСТЫ ЧЫТАРОЎ

Хвядосу Сапронку. Ваша пішаش „Нашыя знаёмыя (а Ваша не?) дзівяцца, чаму дагэтуль не адчынена беларуская школа ў Ню Ёрку і беларускі народны ўніверсытэт, праз каторыя ластанавіла „Беларуска-Амэрыканскэе Задзіночаньне” паўгада назад і тады-ж адчынену ўніверсытету пераняў на сябе „Беларускі Інстытут Навукі й Мастацтва”. Мы таксама дзівімся, але нічога тут памагчы ня можам. Няхай Вашэцэвы знаёмыя зьвернуща з гэтым да „Задзіночаньня” й Інстытуту”.

Ад рэдакцы. Рэдакца засыцерагае себе права скарачаць рукапісы аўтараў і папраўляць іх мову. Канчальная моўная рэдакца ўсіх матар'ялаў належы да рэдакцы. З прычыны нястачы сяродкаў рэдакца ня плаце гонорару аўтарам.

Бязь віны рэдакцыі, з прычынаў друкарскіх (страйк у друкарні а інш.) гэты нумар „Веды” выходзе зь вялікім спазненнем.

Рэдагуе Рэдакцыйная Колегія.

Ukrainian American Press, 133 E. 4th St., New York 3, N. Y.